

Ktitorov M. The current state of the development of the military education system as a component of the general state education system

The article is devoted to one of the urgent problems of studying the current state of development of the military education system as a component of the national education system and outlining its main transformational shifts. The theoretical and methodological basis of the research is outlined, which is based on a systemic approach and a number of scientific methods, such as analysis and synthesis, scientific abstraction, induction and deduction, and algorithmization. Emphasis is placed on the dominant trends in the development of the military education system aimed at professionalization and increasing the effectiveness of training future officers of the NSU and military specialists with a focus on NATO member states. The main legislative acts and legal documents regulating the European identity of Ukraine have been identified. Among them: are the Law of Ukraine "On Higher Education" (2021); Law of Ukraine "On Education" (2017); Order "On the training of military personnel, military units (units) of the NSU" (2016); Regulations on combat and special training of military units (units) of the National Guard of Ukraine (2016); "Constitution of Ukraine" (2019); "Project of the Military Security Strategy of Ukraine" (2021); basic NATO standards "Standardization of combat training and military education" (NATO STANAG 2116); "Standardization of military education" (NATO STANAG 6001); "Concept of transformation of the military education system according to NATO standards" (2023). Graphically, the main goals of reforming the military education system of Ukraine on the basis of NATO military education standards are presented. The main requests of modern society regarding the personality of a serviceman are outlined on the basis of NATO standards for the professional training of future military personnel. Modern methods of training future military personnel that meet NATO standards have been determined. Attention is focused on the issue of the integration of educational information technologies into the system of military education, in particular, immersive educational technologies. It has been proven that the successful formation and development of the professional competence of future military personnel, in particular future officers of the NGU, within the framework of the implementation of NATO standards in the military education system of Ukraine, will be carried out under the condition of compliance with a number of didactic conditions.

Key words: military education system, future officers, NATO, NGU, professional training.

УДК 373.2

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2023.92.1.13>

Кудрявцева О. А., Сергєєв О. В.

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ
СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ**

Проблема морального виховання, зокрема формування моральної свідомості дошкільників, в наш час набуває важливого значення, про що наголошується у Законі України "Про дошкільну освіту", Базовому компоненті дошкільної освіти, сучасних програмах виховання дітей.

Мета статті – теоретично обґрунтувати сутність формування моральної свідомості дітей старшого дошкільного віку та визначити рівні сформованості моральної свідомості старших дошкільників на констатувальному етапі експериментального дослідження.

Розглянуто трактування вченими понять "моральне виховання", "моральна свідомість". Уточнено сутність поняття "моральна свідомість", під якою розуміємо систему мотивів, дій та результатів, які можна оцінити, а значить вона може в подальшому розвиватись і регулювати діяльність особистості під час роздумів про те, як вчинити в тій або іншій ситуації. Проаналізовано підходи дослідників до морального виховання дошкільників. Констатовано, що недостатньо дослідженою залишається проблема формування моральної свідомості старших дошкільників засобами казкотерапії.

Описано констатувальний експеримент, сутністю якого було вивчення стану сформованості моральної свідомості старших дошкільників. Визначено компоненти та показники сформованості моральної свідомості старших дошкільників: гносеологічний (обізнаність дітей з моральними категоріями, моральними якостями, нормами, обізнаність дітей із казками морально-етичного напрямку, розуміння моралі в казках), оцінно-рефлексивний (оцінка моральних вчинків та поведінки героїв казок, оцінювання власних моральних вчинків та поведінки, оцінка моральних вчинків та поведінки однолітків), почуттєво-ціннісний (уміння співчувати героям казок, уміння допомагати молодшим та поважати старших, уміння зробити моральний вибір). Схарактеризовано рівні сформованості моральної свідомості старших дошкільників. Підібрана діагностична методика для визначення ступеню прояву показників сформованості моральної свідомості старших дошкільників, запропонована система їх оцінювання. Представлено результати констатувального експерименту, які підтвердили необхідність подальшого продовження проведення педагогічного дослідження на формувальному та контрольному етапах.

Ключові слова: моральне виховання, моральна свідомість, старші дошкільники, компоненти, показники, рівні сформованості моральної свідомості.

Аналізуючи Базовий компонент дошкільної освіти, Закон України "Про дошкільну освіту", програми розвитку дітей дошкільного віку визначено, що головним завданням дошкільної освіти є: розвиток творчих здібностей та соціальної адаптивності дитини, здоров'язбережувальна компетентність дитини, виховання

найвищого морального почуття – патріотизму та шанобливого ставлення до людей та себе, а отже і моральних якостей особистості.

У Базовому компоненті дошкільної освіти підкреслюється, що дитина старшого дошкільного віку повинна усвідомлювати необхідність дотримання соціальних норм моралі та виявляти повагу до прав й свобод людини [2].

У Законі України “Про дошкільну освіту” зазначається, що одним із найважливіших завдань дошкільної освіти є виховання у дітей любові до України, поваги до народних традицій і звичаїв, національних цінностей українського народу, свідомого ставлення до себе, оточення та довкілля [11].

В освітній програмі для дітей від 2 до 7 років “Дитина” вказується, що у старших дошкільників потрібно формувати уявлення про соціально схвалювані якості особистості як про загальнолюдські цінності; у дітей повинні бути наявні знання про значення та сутність моральних якостей; вони повинні вміти помічати і мотивовано оцінювати прояви моральних якостей у повсякденному житті [5].

Завдання морального виховання – розвиток дитини як особистості, виховання любові до звичаїв і традицій українського народу, збагачення власного духовного та культурного потенціалу та оволодіння соціальними моральними нормами, а отже формування власної моральної свідомості.

Дошкільне дитинство є першою ланкою формування системи моральних уявлень та знань, моральних еталонів, моральних мотивів і із них моральної поведінки дитини, що формує моральну свідомість дошкільника. Отже, дана проблематика є однією з найважливіших в сучасному вихованні підростаючого покоління, а саме – формування моральної свідомості дошкільників, є актуальною та своєчасною.

Дослідженню різних аспектів морального виховання дітей дошкільного віку присвячені праці: корифеї педагогічної думки С. Ф. Русова, О. В. Сухомлинський, К. Д. Ушинський; сучасні дослідники: А. М. Богуш, А. В. Божко, О. Т. Губко, Л. В. Лохвицька, О. І. Кисельова, І. А. Княжева, В. Л. Короленко, О. С. Монке, Ю. П. Никоненко, І. М. Проценко, В. П. Рябокляч, О. А. Сурмило, Н. М. Якименко та інші. Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що дослідники приділяють багато уваги проблемі морального виховання дошкільників, але недостатньо опрацьованим залишається питання формування моральної свідомості старших дошкільників засобами казкотерапії.

Мета статті – теоретично обґрунтувати сутність формування моральної свідомості дітей старшого дошкільного віку та визначити рівні сформованості моральної свідомості старших дошкільників на констатувальному етапі експериментального дослідження.

Вважаємо доцільним розглянути трактування вченими понять “моральне виховання” та “моральна свідомість”.

С. Ю. Бакай духовно-моральне виховання дошкільників розглядає як безперервний процес засвоєння ними встановлених у суспільстві зразків поведінки, які надалі будуть регулювати її вчинки [3, с. 52].

Моральне виховання розглядається І. І. Бабаком, М. В. Матішаком як спеціально організований міжособистісний контакт педагога з вихованцями на основі норм і принципів гуманізму, що має на меті формування моральної вихованості, яка передбачає систему моральних знань, умінь, навичок, переконань, поглядів, норм [1].

Л. В. Лохвицька, К. В. Константінова зазначали, що моральне виховання полягає у пробудженні гуманних почуттів дитини, формуванні морально-етичних якостей, ознайомленні зі змістом і значенням моральних вимог, норм і правил поведінки, морально-етичними цінностями [8].

О. О. Михальчук стверджує, що зміст морального виховання підпорядкований вічним цінностям і конкретним потребам суспільства, що змінюються; воно ґрунтується на принципах рівноцінності особистостей дошкільника та вихователя, гуманістичності змісту, методів та засобів виховання дітей дошкільного віку [10].

Отже, моральне виховання розглядається дослідниками як систематичний, спеціально організований процес взаємодії педагога з дитиною, який полягає у формуванні моральних еталонів.

Вважаємо необхідним проаналізувати сутність поняття “моральна свідомість”. О. І. Кисельова зазначала, що моральна свідомість являє собою підґрунтя становлення моралі, в яку входить і формування системи норм, приписів, принципів та правил, а отже і взаємодія з цим самим суспільством [7].

Л. В. Мельничук, М. А. Шкабаріна вважають, що моральна свідомість є однією із аспектів суспільної свідомості, її суб’єктивно-ідеальна форма, яка у вигляді системи уявлень і понять відображує дійсні відношення і керує моральною стороною діяльності індивіда [9].

Х. В. Барна, А. М. Керестей, які акцентують увагу, що моральна свідомість – складний, багатофакторний феномен духовної сторони людства, що має свої рівні, форми, структуру, водночас моральна свідомість є важливим компонентом суспільної свідомості та характеризується всіма притаманними їй ознаками [4].

О. А. Жирун зауважує, що моральна свідомість як сформоване відношення до певної поведінки, діяльності, професії виражається в наявності сформованої і зв’язаної системи мотивів, особистісних змістів і цілей, яка повинна постійно розвиватися [6].

Вважаємо необхідним уточнити сутність поняття “моральна свідомість”. Отже, моральна свідомість дошкільника є системою мотивів, дій та результатів, які можна оцінити, а значить вона може в подальшому розвиватися і редагувати діяльність особистості під час роздумів про те, як вчинити в тій або іншій ситуації.

Розглянемо підходи вчених до морального виховання дітей дошкільного віку. О. І. Кисельова пропонує модель морально-етичного виховання дітей дошкільного віку засобами українського фольклору, яка включає три етапи: ознайомлювальний, креативно-діяльнісний, оцінно-рефлексивний. На кожному етапі застосовуються конкретні форми роботи з дітьми (інтегровані заняття, у тому числі – з ознайомлення з художньою літературою; ігри-драматизації, ігри-інсценізації. Цікавими є запропоновані дослідницею методи і прийоми (читання і розповідання українських фольклорних творів, коментування їх змісту, порівняльний опис і відтворення дій героїв, ігрові морально-етичні ситуації, написання листа позитивним та негативним героям [7, с. 208].

Л. Б. Мельничук, М. А. Шкабаріна ефективними методами формування моральної свідомості дітей дошкільного віку вважають роз'яснення конкретних норм і правил та навіювання моральних норм і правил, які реалізуються у формі етичних бесід: “Сходинки доброти”, “Будьмо знайомі”, “Як учинити?” та інші [9, с. 63].

С. Ю. Бакай важливими засобами морально-духовного виховання старших дошкільників вважає використання музичного мистецтва та різні види дитячих ігор [3, с. 53].

На нашу думку ефективним засобом морального виховання дошкільників є казкотерапія, саме у якій створюється особлива казкова обстановка, що сприяє оптимальному формуванню моральної свідомості дітей старшого дошкільного віку.

З метою діагностики рівнів сформованості моральної свідомості дітей старшого дошкільного віку було проведено констатувальний етап педагогічного дослідження на базі закладу дошкільної освіти “Ясла – садок № 293” “Чомучка” міста Одеси. У експерименті брали участь 52 дитини старшого дошкільного віку старших груп “Веселка” та “Сонечко”. На цьому етапі дослідження визначено такі компоненти та показники сформованості моральної свідомості у старших дошкільників:

I. Показники гносеологічного компоненту: обізнаність дітей з моральними категоріями, моральними якостями, нормами, обізнаність дітей із казками морально-етичного напрямку, розуміння моралі в казках.

II. Показники оцінно-рефлексивного компоненту: оцінка моральних вчинків та поведінки героїв казок, оцінювання власних моральних вчинків та поведінки, оцінка моральних вчинків та поведінки однолітків.

III. Показники почуттєво-ціннісного компоненту: уміння співчувати героям казок, уміння допомагати молодшим та поважати старших, уміння зробити моральний вибір.

Було схарактеризовано такі рівні сформованості моральної свідомості у старших дошкільників: високий, достатній, середній та низький.

Зазначаємо, що до високого рівня сформованості моральної свідомості старших дошкільників відносимо дітей, які обізнані із моральними категоріями (чесність, доброта, повага); обізнані із моральними якостями (ввічливість, гостинність, чемність); обізнані дошкільників із моральними нормами (допомога молодшим, пошана до старших, взаємодопомога); діти знають близько 10 казок моральної спрямованості; розповідають їх напам'ять; розуміють і визначають сутність моралі цих казок; вміють оцінювати свої власні вчинки та поведінку; оцінюють вчинки та поведінку своїх однолітків; вміють оцінювати власне ставлення до героїв казок та їх поведінку; вміють проявляти співчуття до героїв казок; вміють допомагати молодшим; мають повагу до старших; роблять моральні вчинки виходячи із моральних мотивів; вміють робити моральний вибір.

До достатнього рівня сформованості моральної свідомості старших дошкільників відносимо дітей, які обізнані із моральними категоріями (чесність, доброта, повага); обізнані із моральними якостями (ввічливість, гостинність, чемність), але проявляють неточність у поясненні; обізнані дошкільників із моральними нормами (допомога молодшим, пошана до старших, взаємодопомога); діти знають близько 6–7 казок моральної спрямованості; розповідають їх напам'ять з несуттєвими неточностями; розуміють і визначають сутність моралі цих казок, деколи з підказкою вихователя; оцінюють вчинки і поведінку однолітків, однак в складних ситуаціях виявляються неточності; вміють оцінювати свої власні вчинки та поведінку; вміють оцінювати власне ставлення до героїв казок та їх поведінку, але допускаються неточності; вміють проявляти співчуття до героїв казок; вміють допомагати молодшим; вміють робити моральний вибір, інколи виникають складнощі; мають повагу до старших.

До середнього рівня сформованості моральної свідомості старших дошкільників відносимо дітей, які обізнані із моральними категоріями (чесність, доброта); діти обізнані із моральними якостями (ввічливість, гостинність); обізнані дошкільників із моральними нормами (допомога молодшим, пошана до старших); діти знають близько 4–5 казок моральної спрямованості; розповідають їх за допомогою вихователя; не завжди можуть зрозуміти та визначити сутність моралі цих казок; вміють оцінювати свої власні вчинки та поведінку; оцінюють вчинки однолітків, однак поведінку однолітків оцінюють з незначною допомогою вихователя; не можуть оцінити власного ставлення до героїв казок та їх поведінки; не завжди проявляють співчуття до героїв казок; вміють допомагати молодшим з нагадуваннями; дітям потрібно досить багато часу для того, щоб зробити моральний вибір або незначна допомога вихователя; мають повагу до старших.

До низького рівня сформованості моральної свідомості старших дошкільників відносимо дітей, які слабо обізнані із моральними категоріями (чесність, доброта, але пояснити ці терміни не можуть); діти недостатньо обізнані із моральними якостями (поверхово пояснюють поняття гостинність та ввічливість); обізнані дошкільників із моральними нормами, здебільшого за допомогою вихователя; знають близько 1–2 казок

моральної спрямованості; розповісти напам'ять твори не можуть; визначають сутність моралі цих казок лише за допомогою дорослого; діти не адекватно оцінюють свої власні вчинки та поведінку; не можуть оцінювати власне ставлення до героїв казок та їх поведінки; не можуть оцінити вчинки та поведінку однолітків; майже не проявляють співчуття до героїв казок; допомагають молодшим з нагадуваннями з боку дорослого; в дітей виникають складнощі в прояві морального вибору; інколи проявляють повагу до старших.

Для визначення ступеню прояву показників сформованості моральної свідомості старших дошкільників були підібрані наступні діагностувальні методики з метою визначення ступеню прояву показників: спостереження, діагностувальна методика О. І. Кисельової, діагностувальне заняття за адаптованою методикою Л. В. Лохвицької на тему: "Будь добрим – і тобі добре буде".

Визначено таку шкалу оцінювання виокремлених показників: 4 бали – показник проявляється на високому рівні; 3 бали – показник проявляється на достатньому рівні; 2 бали – показник проявляється на середньому рівні; 1 – 0 балів – показник проявляється на низькому рівні або не проявляється зовсім.

Розроблено таку систему оцінювання визначених показників: високий рівень – від 36 до 28 балів; достатній рівень – від 27 до 19 балів; середній рівень – від 18 до 10 балів; низький рівень – від 9 до 0 балів.

На констатувальному етапі дослідження отримано такі результати: у групі "Веселка" дітей з високим рівнем сформованості моральної свідомості немає, тобто 0% від всієї групи; 2 дитини із достатнім рівнем сформованості моральної свідомості, що складає 7%; 8 дітей з середнім рівнем сформованості моральної свідомості, що складає 31%; із низьким рівнем сформованості моральної свідомості 16 дітей, що складає 62%. У групі "Сонечко" 1 дитина з високим рівнем сформованості моральної свідомості, тобто 4% від всієї групи; 5 дітей із достатнім рівнем сформованості моральної свідомості, що складає 20%; 10 дітей з середнім рівнем сформованості моральної свідомості, що складає 38%; із низьким рівнем сформованості моральної свідомості 10 дітей, що складає 38%. Таким чином, було зроблено висновок, що експериментальною є група "Веселка", у якій менше дітей з достатнім та середнім рівнями, взагалі немає дітей з високим рівнем та більше дітей з низьким рівнем; а контрольна – "Сонечко", де більше дітей з високим, достатнім та середнім рівнями, менше дітей з низьким рівнем.

Висновки. Отримавши дані результати зазначаємо, що робота з морального виховання, зокрема з формування моральної свідомості старших дошкільників здійснювалась не у повному обсязі, можливо не використовувались інноваційні технології у цьому напрямі. Не в повній мірі приділялася увага формуванню системи моральних знань, умінь та навичок, норм поведінки. Представлені результати констатувального експерименту підтвердили необхідність подальшого продовження проведення педагогічного дослідження на формуальному та контрольному етапах.

Перспективу дослідження бачаємо у розробці ефективної системи роботи з формування моральної свідомості старших дошкільників засобами казкотерапії та перевірка її ефективності на контрольному експерименті.

Використана література:

1. Бабак І. І., Матішак М. В. Моральне виховання дітей дошкільного віку: теоретичний аналіз проблеми. *Розвиток особистості молодшого школяра: сучасні реалії та перспективи*: матеріали третьої науково-практичної інтернет-конференції молодих науковців та студентів. Івано-Франківськ та ін.: Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника, 2017. С. 187–190.
2. Базовий компонент дошкільної освіти: державний стандарт дошкільної освіти. Нова редакція / Байер О. М. та ін.; під наук. кер. Т. О. Піроженко. Київ, 2021. 37 с.
3. Бакай С. Ю. Духовно-моральне виховання старших дошкільників в умовах сьогодення. *Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в XXI столітті*. 2021. Вип. 3. С. 51–55.
4. Барна Х. В., Керестей А. М. Моральна свідомість як складова суспільної свідомості. *Актуальні проблеми сучасної дошкільної освіти*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, 26 жовтня 2017 р. Мукачево : МДУ, 2017. С. 38–39.
5. Дитина: освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. проєкту В. О. Огнев'юк. Київ : Університет імені Бориса Грінченка, 2020. 440 с.
6. Жирун О. А. Ціннісні орієнтації як елементи моральної свідомості особистості. *Вісник НТУУ "КПІ". Філософія. Психологія. Педагогіка*. 2007. № 3 (21). С. 117–121.
7. Кисельова О. І. Морально-етичне виховання старших дошкільників засобами українського фольклору: дис. канд. пед. наук: 13.00.08 / Південноукр. Держ. Пед. Ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2009. 279 с.
8. Лохвицька Л. В., Константінова К. В. Психолого-педагогічні засади морального виховання дошкільників у поглядах С. Русової. *Humanitarium*. 2019. Том 42. Вип. 1. С. 102–110.
9. Мельничук Л. Б., Шкабаріна М. А. Теорія і методика морального виховання дітей дошкільного віку. Рівне : Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. акад. Степана Дем'янчука. 2021. 146 с.
10. Михальчук О. О. Теоретичні аспекти морального виховання особистості дитини дошкільного віку. *Вісник Черкаського університету*. 2018. № 10-11. С. 59–65.
11. Про дошкільну освіту: Закон України від 11.07.2001 р. № 2628-III. Дата оновлення: 31.03.2023 р., підстава – 2849-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/>.

References:

1. Babak I. I., Matishak M. V. (2017) Moralne vykhovannia ditei doshkilnoho viku: teoretychnyi analiz problemy [Moral education of preschool children: theoretical analysis of the problem]. Rozvytok osobystosti molodshoho shkoliara: suchasni realii ta perspektyvy: materialy tretioi naukovopraktychnoi internet-konferentsii molodykh naukivtsiv ta studentiv. Ivano-Frankivsk ta in. : Prykarpatskyi natsionalnyi universitet imeni V. Stefanyka. S. 187–190. [in Ukrainian].
2. Bazovyi komponent doshkilnoi osvity. Derzhavnyi standart doshkilnoi osvity. Nova redaktsiia (2021) [Basic component of preschool education. State standard of preschool education. New edition]. Kyiv [in Ukrainian].
3. Bakai S. Yu. (2021) Dukhovno-moralne vykhovannia starshukh doshkilnykiv v umovakh sohodennia [Spiritual and moral education of older preschoolers in today's conditions]. *Dukhovno-intelektualne vykhovannia i navchannia molodi v XXI stolitti*. Is. 3. S. 51–55. [in Ukrainian].
4. Barna Kh. V., Kerestei A. M. (2017) Moralna svidomist yak skladova suspilnoi svidomosti [Moral consciousness as a component of social consciousness]. Aktualni problemy suchasnoi doshkilnoi osvity: materialy Vseukrainskoi naukovopraktychnoi Internet-konferentsii, Mukachevo : MDU. S. 38–39. [in Ukrainian].
5. Dytna. Osvitnia prohrama dlia ditei vid dvokh do semy rokiv (2020) [Baby. Educational program for children from two to seven years old]. Kyiv: universytet imeni Borysa Hrinchenka. [in Ukrainian].
6. Zhyrun O. A. (2007) Tsinnisni orientatsii yak elementy moralnoi svidomosti osobystosti [Valued orientations as elements of moral consciousness of personality]. *Visnyk NTUU "KPI". Filosofiia. Psykholohiia. Pedagogika*. № 3 (21). S. 117–121. [in Ukrainian].
7. Kyselova O. I. (2009) Moralu-etychne vykhovannia starshukh doshkilnykiv zasobamy ukrainskoho folkloru [Moral and ethic education of children of senior preschool age by means of Ukrainian folklore]. PhD thesis. Odesa : Pivdenoukr. Derzh. Ped. Un-t im. K. D. Ushynskoho [in Ukrainian].
8. Lokhvytska L. V., Konstantinova K. V. (2019) Psykholoho-pedahohichni zasady moralnoho vykhovannia doshkilnykiv u pohliadakh S. Rusovoi [Psychological and pedagogical principles of moral education of preschoolers in the views of S. Rusova]. *Humanitarium*. Vol. 42, Iss. 1. S. 102–110. [in Ukrainian].
9. Melnychuk L. B., Shkabarina M. A. (2021) Teoriia i metodyka moralnoho vykhovannia ditei doshkilnoho viku [Theory and method of moral education of preschool children]. Rivne: Mizhnarodnyi ekonomiko-humanitarnyi universytet im. akad. Stepana Demianchuka. 146 s. [in Ukrainian].
10. Mykhalechuk O. O. (2018). Teoretychni aspekty moralnoho vykhovannia osobystosti dytyny doshkilnoho viku [Theoretical aspects of moral education of the personality of preschool age child]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu*. № 10-11. S. 59–65. [in Ukrainian].
11. Pro doshkilnu osvitu. Zakon Ukrainy [On preschool education. Law of Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/>.

Kudriavtseva O., Serhieiev O. Theoretical and practical aspects of the formation of moral consciousness of older preschoolers

The problem of moral education, in particular the formation of the moral consciousness of preschoolers, is gaining importance in our time, which is emphasized in the Law of Ukraine "On Preschool Education", the Basic Component of Preschool Education, and modern child education programs.

The purpose of the article is to theoretically substantiate the essence of the formation of the moral consciousness of older preschool children and to determine the levels of the formation of the moral consciousness of older preschoolers at the ascertainment stage of the experimental study.

The interpretation of the concepts of "moral education" and "moral consciousness" by scientists is considered. The essence of the concept of "moral consciousness" has been clarified, by which we mean a system of motives, actions and results that can be evaluated, which means that it can further develop and edit the activity of an individual during reflection on how to act in a particular situation. Researchers' approaches to moral education of preschoolers are analyzed. It was established that the problem of forming the moral consciousness of older preschoolers by means of fairy-tale therapy remains insufficiently researched.

An ascertaining experiment is described, the essence of which was to study the state of formation of the moral consciousness of older preschoolers. The components and indicators of the formation of the moral consciousness of older preschoolers are determined: epistemological (children's awareness of moral categories, moral qualities, norms, children's awareness of moral and ethical fairy tales, understanding of morality in fairy tales), evaluative and reflective (evaluation of moral actions and behavior of the heroes of fairy tales, evaluation of one's own moral actions and behavior, evaluation of the moral actions and behavior of peers), emotional and valuable (the ability to empathize with the heroes of fairy tales, the ability to help the young and respect the elders, the ability to make a moral choice). The level of formation of the moral consciousness of older preschoolers is characterized. A diagnostic technique was selected to determine the degree of manifestation of indicators of the formation of the moral consciousness of older preschoolers, and a system of their evaluation was proposed. The results of the ascertainment experiment are presented, which confirmed the need for further continuation of pedagogical research on the formative and control stages.

Key words: moral education, moral consciousness, older preschoolers, components, indicators, levels of formation of moral consciousness.